

Izvorni znanstveni rad
UDK 94/99 : 801.311 Bednja (091)(497.5)
Primljeno 2007-05-20

O NEKIM NASELJIMA U PORJEČJU RIJEKE BEDNJE TIJEKOM SREDNJEGA I POČETKOM RANOGA NOVOG VIJEKA

Hrvoje Petrić, Koprivnica-Zagreb

Sažetak

Na temelju objavljenih i neobjavljenih izvora, te literature, autor daje temeljne obavijesti o počecima nekoliko izabраних naselja uz rijeku Bednju - od izvora (blizu današnje hrvatsko-slovenske granice) pa do ušća u rijeku Dravu.

Ključne riječi: rijeka Bednja, srednji vijek, povijest, Hrvatsko zagorje, Podravina

Rijeka Bednja desni je pritok rijeke Drave, a izvire podno Macelja.¹ O izvoru rijeke Bednje postoje različita mišljenja. Jedni autori smatraju kako je izvor Bednje u Kamenoj gorici, drugi da Bednja nastaje istjecanjem vode iz Trakošćanskog jezera, a neki za izvor Bednje uzimaju tok koji izvire u Brezovoj gorici. U hidrogeografiji smatra se da Bednja izvire kraj Brezove gore, odnosno iz "više curaka koji izbijaju na visini od 300 m i stvaraju stalni tok. Iz Kamene gorice na istoj nadmorskoj visini teče drugi tok za koji se također misli da bi mogao biti izvor Bednje. Po dužini (3 km), prema količini vode i karakteristikama uzdužnog profila, oba toka vrlo su slična. Nizvodno se spajaju i poslije dva kilometra zajedničkog otjecanja jedinstveni tok je pregrađen branom. Na taj način voda ispunjava okolno udubljenje i tvori Trakošćansko jezero."² Bednja danas utječe u rijeku Dravu kraj sela Mali Bukovec (na visini od 136 m),³ a krajem 17. stoljeća utjecala je u Dravu

¹ I. Crkvenčić, Bednja, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1 (A-Biz), Zagreb 1980., str. 539.

² M. Počakal, Hidrografske veličine porječja Bednje, Geografski glasnik, br. 44, Zagreb 1982., str. 85-88.

³ I. Crkvenčić, Bednja, str. 539.

desetak kilometara istočnije, sjeverno od Đelekovca.⁴ Bednja je duga 133 km,⁵ a površina njenog porječja je 596 km²; budući da ta rijeka teče od zapada prema istoku, uglavnom joj je i porječje izduženo u tom smjeru. U porječju Bednje ističu se tri reljefne cjeline: 1. aluvijalna ravan, 2. tercijarno gorje i 3. paleozojske gore.⁶ “Porječje gornje Bednje je rubna podravska krajina, ali je zbog svoga historijskog razvoja, ekonomskih prilika i socijalnih odnosa slična kraju s južne strane Ivančice, te ga redovito pribrajaju Hrvatskom Zagorju.”⁷ Porječje gornje Bednje obuhvaća brežuljkasti kraj sjeverno od Ivanšćice i Kalnika, a kraj sela Slanje ulazi u podravsku nizinu. Gornji tok (do sutjeske kraj Margečana) ima izgled zavale kojoj je dno u području Bednjanskog polja.⁸ Prije regulacije Bednja je bila puno šira i na pojedinim mjestima vrlo duboka, a kada bi se vodostaj podigao plavila je obližnja polja.⁹ Srednji tok do ulaska rijeke u podravsku nizinu kompozitna je dolina sastavljena od Novomarofskog, Ljubeščanskog, Varaždinskog topličko-tuhovečkog i Leskovečkog polja. U donjem, odnosno podravskom, dijelu porječja Bednja nema značajnijih pritoka.¹⁰ Krajem 17. stoljeća u Bednju se od značajnijih pritoka u Podravini ulijevala Plitvica, što se jasno vidi na karti Stjepana Glavača iz 1673. godine.¹¹ Po tome bi tadašnje porječje Bednje bilo znatno veće od današ-

⁴ H. Petrić, Prilog poznavanju razvitka župe Imbriovec od srednjega vijeka do sredine 19. stoljeća, Tkalčić, knj. 7, Zagreb 2003., str. 197-198.

⁵ Hrvatska enciklopedija, sv. 2 (Be-Da), Zagreb 2000., str. 14.

⁶ “Aluvijalna ravan je dio kompozitne doline Bednje, koju karakterizira više suženja s većim ili manjim proširenjima. Takva su proširenja Bednjansko polje, Lepoglavsko-ivanečko polje, Margečansko-završko-podevčevsko polje, Novomarofsko-ključko polje, Topličko-tuheljsko polje i Ludbreško-kapelsko-bukovačko polje, zapravo to je već dio Podravske nizine. Suženja su između Bednjansko-lepoglavskog polja; između Ivanečko-margečanskog polja gdje Bednja tvori epigeniju, te između Podevčevsko-novomarofskog polja. Bednja teče sporo zbog malog pada i male brzine gibanja vode, jako meandrira, a za vrijeme jačih padalina plavi okolna polja. Rezultat toga su za-močvarena tla. U prostoru Lepoglavskog i Podevčevskog polja prevladavaju diluvijalno-karbonatna tla, u Novomarofsko-ključkom polju raširena su diluvijalno-aluvijalna, a dalje nizvodno prema ušću rasprostranjena su uglavnom mineralno-močvarna i mineralno-organogena tla. Tercijarna prigorja blagih i zaobljenih strana, disecirana mnogobrojnim pritocima, zapremaju najveću površinu porječja. Kontakti doline i prigorja zsuti su glinasto-ilovastim nanosima nastalih spiranjem strana. Paleozojske gore čine najviše dijelove porječja. Zanimljivo je da ti krajevi imaju mali broj tokova.” M. Počakal, Hidrografske veličine porječja Bednje, str. 86-88.

⁷ I. Crkvenčić, O agrarnoj strukturi gornjeg porječja Bednje, Geografski glasnik, br. 13, Zagreb 1951., str. 101.

⁸ I. Crkvenčić, Bednja, str. 539.

⁹ Bednja je bogata raznovrsnom ribom, počevši od najmanje uklije, pa preko klena, podusta i drugih vrsta bijele ribe pa sve do manjića, soma, šarana itd. http://www.zabok-ribolov.com/rije-ka_bednja.html - pristup ostavaren 18.05.2007.

¹⁰ I. Crkvenčić, Bednja, str. 539.

¹¹ Kartu je u nakladi Vrela i prinosi u Sarajevu 30-ih godina 20. stoljeća za objavljivanje priredio Miroslav Vanino

njega, no kako nije poznata situacija u srednjem vijeku, naselja uz Plitvicu nismo uvrstili u ovaj rad.

Blizu izvora rijeke Bednje nalazi se naselje **Donja Višnjica**. Selo Višnjica se prvi put spominje 1487. godine.¹² Gornja i Donja Višnjica (*Dolnye Wysnycze, Gornye Wysnycze*) zabilježene su 1. svibnja 1584. u spisu koji govorio o tome kako je kralj Rudolf prodao Trakošćansko vlastelinstvu Gašparu Draškoviću i njegovim sinovima.¹³ U Donjoj Višnjici je 1598. živjelo 7 obitelji.¹⁴ Tomislav Đurić i Dragutin Feletar smatraju da je crkva u Višnjici izgrađena oko 1666. godine,¹⁵ no te godine imamo zapisano samo to da je tamošnja kapela bila zidana i sva svodena, da je imala zidani trijem i u zidanom zvoniku jedno zvono, te je imala tri oltara.¹⁶ Moguće je da je cinktor (najvjerojatnije stariji od same kapele) možda ostatak nekadašnjeg taborišta.¹⁷ Primjere takvih taborišta nalazimo razmještene po susjednoj Sloveniji.¹⁸ Kapela Pohodaenja Marijina u Donjoj Višnjici postala je župnom crkvom 1705. godine.¹⁹

Selo **Cvetlin** se prvi put spominje 1487. godine kao "villa Czwetl".²⁰ Sljedeći poznati spomen jest iz 1559. godine kada je selo zabilježeno kao Zwetlin.²¹ U ispravi kojom kralj Rudolf 1584. prodaje Gašparu Draškoviću i njegovim sinovima Trakošćansko vlastelinstvo spominje se, uz ostala naselja, Czwetlyn.²² U Cvetlinu je 1598. živjelo 17 obitelji.²³

¹² Levéltári Közlemények, sv. 3, Budapest 1925, str. 156.

¹³ F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, knj. 4, Zagreb 1917., str. 138.

¹⁴ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi, str. 515.

¹⁵ T. Đurić, D. Feletar, Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1992., str. 126.

¹⁶ Đ. Szabo, Spomenici kotara Ivanec, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, n. s., sv. 14, Zagreb 1919., str. 93.

¹⁷ Zdenko Balog s pravom ukazuje na to da je crkva u Donjoj Višnjici smještena na povišenom mjestu "nad cestom, koja vijuga kroz usku sutjesku, jedini mogući prolaz sjeverno od Ravne gore. Nedaleko se nalazi prodor kroz obronke brda sa sjevera, te je ovo mjesto zacijelo bilo dinamično prometno križanje svih mogućih dobronamjernika i pljačkaša. Takvo je mjesto uvjetovalo zarana gušću naseljenost lokaliteta, ali i potrebu za sigurnim pribežištem. Takvo pribežišće prirodno nudi brežuljak na kojem je župna crkva." Balog, Crkve tvrđave u zapadnom dijelu Varaždinske županije, Kaj, XXIX, br. 3, Zagreb 1996., str. 62.

¹⁸ P. Fister, Arhitektura slovenskih protiturskih taborov, Ljubljana 1975.; isti, Umetnost stavbarstva na Slovenskem, Ljubljana 1986.

¹⁹ M. Hrg, Opis posvete i pohoda župne crkve u Višnjici 1757. godine, Kaj, V, br. 12, Zagreb 1972., str. 80.

²⁰ Levéltári Közlemények, sv. 3, Budapest 1925, str. 156.

²¹ Vjesnik Zemaljskog arhiva, god. 15, Zagreb 1913., str. 254

²² F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, knj. 4, Zagreb 1917., str. 138.

²³ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi, str. 516.

Postoji mogućnost da je utvrda **Trakošćan** bila podignuta najranije nakon 1240-ih, a najkasnije nešto prije 1300. godine.²⁴ Oko utvrde se razvilo istoimeno vlastelinstvo koje se prvi put spominje sredinom 14. stoljeća. Trakošćansko vlastelinstvo spominje se zajedno s Kameničkim (*castra Tracustian et Kemencha*), a oba su vlastelinstva bili dijelovi Zagorske grofovije, odnosno distrikta ili knežije (*districtus seu comitatus Zagoria*).²⁵ Početkom 1399. kralj Sigismund Trakkenstayn poklanja Henriku Celjskom.²⁶ Nakon Celjskih Trakošćanom gospodare Vitovci, Ivaniš Korvin i Gyulayi da bi izumiranjem te obitelji 1567. upravu preuzeo kraljevski fisk.²⁷ Od 1569. trakošćanske posjede uživa ban i biskup Juraj Drašković, da bi Gašpar Drašković 1584. kraljevskom darovnicom postao njihov punopravni vlasnik.²⁸ Ispod trakošćanske utvrde krajem 15. stoljeća razvilo se malo trgovište. Godine 1483. na trakošćanskim posjedima podložnici su živjeli u približno 360 domaćinstava i bili su obveznici plaćanja desetine. Pod utvrdom Trakošćan živjelo je 17 obitelji onih koji "se nazivaju građanima", a kako decimatorima nije bio u potpunosti jasan njihov položaj to bi moglo govoriti da su te obitelji nedavno stekle status građana. Iako su trakošćanski građani (*cives sub Trakenstein*) zapisani 1500. i 1503. godine, vjerojatno je trgovište prestalo postojati u prvom desetljeću 16. stoljeća, a njegovi su stanovnici pretvoreni u kmetove.²⁹ Trakošćan se 1487. spominje kao selo ispod utvrde (*Trakostan villa sub castro*),³⁰ što bi moglo ukazivati na to da je već tada bio upitan njegov status gradskog naselja. Godine 1857. u selu Trakošćan živjelo je 27 stanovnika.³¹ Sredinom 17. stoljeća Trakošćan je prešao u ruke Nikole Zrinskog kao miraz njegove supruge Euzebije, kćeri Gašpara Draškovića. Po Euzebijinoj smrti je Gašpar napao Trakošćan, opsjeo ga i uspješno zauzeo. Tada je došlo do oštećenja utvrde koja je bila napuštena sve do sredine 19. stoljeća kada ju je Juraj Drašković obnovio.³²

Bednja se prvi put spominje 1244. godine kao *terra Bugna*.³³ Godine 1267.

²⁴ Z. Balog, Istraživanje najranije povijesti tvrđave Trakošćan – prije dolaska Draškovića, Kaj, XXV, br. 5-6, Zagreb 1992., str. 53-54.

²⁵ I. K. Tkalčić, Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije, knj. 2, str. 58-59; J. Adamček, Trakošćansko vlastelinstvo, Kaj, br. 11, Zagreb 1972., str. 16.

²⁶ CD, knj. 18, str. 415, 420, 421, 428.

²⁷ HDA, Neoregstrata acta, sv. 12, br. 9; sv. 23, br. 66; sv. 58, br. 3; J. Adamček, Trakošćansko vlastelinstvo, str. 17-18.

²⁸ HDA, Obitelj Drašković, Archivum Maius, 28/22; HSS, knj. 3, str. 236-237; J. Adamček, Trakošćansko vlastelinstvo, str. 18.

²⁹ KAZ, Acta Capituli Antiqua, 21/21; 22/4; 25/1-3; 26/3; J. Adamček, Agrarni odnosi, str. 164.

³⁰ Levéltári Közlemények, sv. 3, Budapest 1925, str. 156.

³¹ M. Korenčić, Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Zagreb 1979., str. 308.

³² Đ. Szabo, Spomenici kotara Ivanec, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, n. s., sv. 14, Zagreb 1919., str. 66.

³³ CD, knj. 4, str. 241.

spadala je u Zaladsku županiju (*terra Bugna a castro excepta*).³⁴ Terra Bugna je zabilježena i 1270. godine.³⁵ U arhiđakonatu Zagorje se 1334. godine spominje župa Trakošćan (*ecclesia de Tracustian*), koja bi mogla odgovarati Bednji,³⁶ a pod tim se imenom spominje 1440. godine.³⁷ To potvrđuje i zapis iz popisa svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine kada je u Bednji zapisan župnik Stjepan (*Stephanus plebanus in Bednya*).³⁸ U popisu poreza za 1507. spominje se župnik u Trakošćanu (*Tracostyan plebani*) koji je imao 3 porezna dima.³⁹ Godine 1598. zabilježena je župa u Bednji (*parochia in Bednya*) koja je imala 11 podložničkih domaćinstava, a istovremeno su u naselju *Bedny* popisane još 4 obitelji.⁴⁰ Iz svega proizlazi da se župa u Bednji ponekad navodila kao župa u Trakošćanu,⁴¹ te da je postojalo istoimeno selo kao središte župe što potvrđuje spominjanje naselja Bednja “in comitatu Zagoriensi” 1393. godine.⁴² U 16. st. se u Bednji spominje kaštel. Kao sučija Trakošćanskog vlastelinstva nalazila se u posjedu Zagrebačkog kaptola, grofova Celjskih, Jana Vitovca, Jakova Sekelja, Ivaniša Korvina, Ivana Gyulaya, Ugarske komore i od 1572. obitelji Drašković.⁴³ Pod nazivom *Bednia*

³⁴ CD, knj. 5, str. 452.

³⁵ CD, knj. 5, str. 556.

³⁶ J. Buturac, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine, knj. 59, Zagreb 1984., str. 51.

³⁷ U ispravi iz 1417. spominje se selo Trakošćan. B. A. Krčelić, Povijest stolne crkve zagrebačke, Zagreb 1994., str. 184, 201. Zdenko Balog piše da isprava iz 1440. svjedoči da se naselje Trakošćan “vrlo skoro počelo identificirati s toponimom rijeke” Bednje. Usp. Z. Balog, Župa Bednja u srednjem vijeku, Kaj, XXX, br. 5-6, Zagreb 1997., str. 120. Čini se da je župna crkva u Bednji, koja je ranije smatrana novogradnjom iz 19. stoljeća, služila i za potrebe obrane kao tzv. crkva-tvrđava. Usp. Z. Balog, Crkve tvrđave u zapadnom dijelu Varaždinske županije, Kaj, XXIX, br. 3, Zagreb 1996., str. 57. Đ. Szabo je krivo smatrao da je srednjovjekovna crkva bila srušena uslijed odrona zemlje i da se nalazila nasuprot današnjoj, usp. Đ. Szabo, Spomenici kotara Ivanec, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, n. s., sv. 14, Zagreb 1919., str. 69.

³⁸ F. Rački, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine, knj. 4, Zagreb 1872., str. 205; S. Razum, Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, Tkalčić, knj. 7, Zagreb 2003., str. 304.

³⁹ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976., str. 37.

⁴⁰ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi, str. 516-517, 561.

⁴¹ Na biskupijskoj skupštini (sinodi) Zagrebačke biskupije iz 1669. godine se, uz ostalo, raspravljalo o problemima župe Bednja koja se nalazila na posjedima pavlina. Tada je župnik bio Mijo Jambrehović koji je pred skupštinskim ispitivačima bio optužen zbog nečistoće u crkvi, a inače je pohvaljen za svoj rad. S. Razum, Biskupijske skupštine (sinoda) Zagrebačke biskupije iz 1669. godine. Prva biskupijska skupština biskupa Martina Borkovića, Tkalčić, knj. 8, Zagreb 2004., str. 14, 37.

⁴² CD, knj. 17, str. 499.

⁴³ Hrvatska enciklopedija, kn. 2, Zagreb 2000., str. 14.

spominje se na Glavačevoj karti iz 1673. godine.⁴⁴

Već je krajem 16. stoljeća tlaka bila osnovni teret zavisnih seljaka na Trakošćanskom vlastelinstvu, što se može vidjeti iz isprave bana Ivana Draškovića, prema kojoj su seljaci davali tlaku svaki dan, tj. šest dana tjedno. Drašković ju je, na molbu kmetova iz Kamenice, smanjio sa šest na pet dana te je ujedno obećao kako kmetove neće tjerati na podvoz dalji od dana ili dva hoda. Kmetovi su za oranje alodijalnih zemalja morali davati svoj plug. Vlastelin im je odredio i druge obveze – žetvu, kosidbu, spremanje sijena, radove u vinogradu itd. Za svaki dan izostanka s tih obveza trebali su platiti globe. Trakošćanski kmetovi su za uskraćeni dan tlake morali plaćati višu globu nego što im je iznosilo ukupno novčano podavanje. Sredinom 17. stoljeća pogoršao se položaj kmetova na Trakošćanskom vlastelinstvu pa su morali od čitavog selišta davati 6 dana tlake s volovima tjedno.⁴⁵ I u drugim dijelovima Zagorja kmetovi su bili slično opterećeni tlakom. Npr., prema urbaru susedgradskog posjednika Jurja Rattkaya iz 1650. kmetovi (držaoci cijelog ili polovice selišta) morali su davati tlaku čitav tjedan s volovima, a želiri dva dana tjedno.⁴⁶

Selo **Vrbno** se prvi put spominje 1487., odnosno 1514. godine.⁴⁷ Vrbno (*Werbna*) zabilježeno je i 1. svibnja 1584. u spisu koji govori o tome kako je kralj Rudolf prodao Trakošćansko vlastelinstvu Gašparu Draškoviću i njegovim sinovima.⁴⁸ U Vrbnu (*Verbna*) je 1598. godine bilo popisano 14 obitelji.⁴⁹

Oko utvrde Kamenica razvilo se istoimeno vlastelinstvo koje se spominje zajedno s Trakošćanskim (*castra Tracustian et Kemencha*).⁵⁰ Gradsko naselje, odnosno trgovište Kamenica (*oppidum Kamenycza*) nastalo je vjerojatno još u 14. stoljeću.⁵¹ Kamenica se kao Kamnicza spominje oko 1411., i to prije 16. listopada kada je u njoj Herman II. Celjski odlučio o rješenju parnice između

⁴⁴ Kartu je u nakladi Vrela i prinosi u Sarajevu 30-ih godina 20. stoljeća za objavljivanje priredio Miroslav Vanino koji je na više mjesta pisao o Glavaču. M. Vanino, Kartograf Stjepan Glavač D.I. (1627.-1680.), Vrela i prinosi, knj. 6, Sarajevo 1936., str. 139-143.; isti, O postanku zemljovida Hrvatske od Stjepana Glavača (1673.), Hrvatski geografski glasnik, br. 8-10, Zagreb 1939., str. 247-252.

⁴⁵ HDA, Obitelj Drašković, kut. 2; kut. 62, br. 8/11.; J. Adamček, Bune i otpori, str. 258.

⁴⁶ HDA, Zagrebačka županija, K-CCXC, 19/10; J. Adamček, Bune i otpori, str. 258.

⁴⁷ Levéltári Közlemények, sv. 3, Budapest 1925, str. 156, 174.

⁴⁸ F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, knj. 4, Zagreb 1917., str. 138.

⁴⁹ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi, str. 515.

⁵⁰ I. K. Tkalčić, Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije, knj. 2, str. 58-59; J. Adamček, Trakošćansko vlastelinstvo, Kaj, V, br. 11, Zagreb 1972., str. 16.

⁵¹ J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća, Zagreb 1980., str. 164.

grada Varaždina i nekih plemića, vezanoj uz Knežinec.⁵² U Kamenici je 1443. postojala i utvrda (*castrum Camenicha*),⁵³ koja je možda nastala u 14. stoljeću, a bila je razorena vjerojatno prije 1460. (*castellum Kamenycza abolitum*)⁵⁴ odnosno 1463. godine.⁵⁵ Nekoliko desetljeća poslije kamenički su posjedi priključeni Trakošćanskom vlastelinstvu.⁵⁶ U trgovištu Kamenici Juraj Vitovac izvanrednom je daćom 1477. dobivao 37 posto novčane rente istoimenog posjeda.⁵⁷ U tom trgovištu su 1483. stanovale 23 obitelji građana.⁵⁸ Iako je naselje kroz čitavo 16. stoljeće zadržalo formalni status trgovišta, njegovi su stanovnici pravno postali kmetovi.⁵⁹ Npr., 1598. je u trgovištu Kamenica (*oppidum Kamenicza*) popisano 16 kmetskih obitelji,⁶⁰ a smanjenje broja obitelji ukazuje na proces depopulacije. Centralitet naselja potvrđuje i rano spominjanje župe, još 1334. godine.⁶¹ Godine 1501. je u Kamenici zabilježen župnik Šimun ("plebanus de Kamennycza"),⁶² a kamenički župnik se spominje i 1574. godine.⁶³

⁵² Z. Tanodi, Poviestni spomenici slobodnog kraljevskoga grada Varaždina, sv. 1, Varaždin 1942., str. 302-303.; T. Đurić, D. Feletar, H. Petrić, Općina Gornji Knežinec. Povijesno-zemljopisna monografija (izabrane teme), Gornji Knežinec – Samobor 2004., str. 47.

⁵³ E. Mályusz, Zsigmondkori oklevéltár, Budapest, Knj. 2, Budapest 1958, str. 58.

⁵⁴ J. Adamček, Trakošćansko vlastelinstvo, str. 16.

⁵⁵ T. Đurić, D. Feletar, Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1992., str. 119. Ovi autori smatraju da se Kamenica prvi put spominje u darovnici kralja Sigismunda Hermanu Celjskom iz 1399. godine. Postoji darovnica iz te godine objavljena u G. Fejer, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, T. X, vol. 2, Budae 1835., str. 633-638, no u njoj se Kamenica poimenice ne spominje. Ni u Diplomatičkom zborniku se Kamenica ne spominje. Usp. CD, knj. 18 koja obuhvaća razdoblje od 1395. do 1399.

⁵⁶ J. Adamček, Trakošćansko vlastelinstvo, str. 16.

⁵⁷ Hrvatski državni arhiv, Pavlinski samostan Lepoglava, I/39; J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj, str. 134.

⁵⁸ Kaptolski arhiv Zagreb, Acta capituli antiqua, 21/21; J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj, str. 164.

⁵⁹ Bilo je i kolebanja u statusu naselja pa se npr. 1487. spominje kao trgovište (*oppidum Kamennycza*), 1507. kao selo Kamenica (*villa Kamennycza*), 1508. opet kao trgovište (*oppidum Kamenycza*). Usp. Levéltári Közlemények, sv. 3, Budapest 1925, str. 157, 164, 168. Godine 1510. spominje se kao trgovište (*oppidum Kamenycza*). Usp. E. Laszowski, Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja, knj. 2, Zagreb 1905., str. 286.

⁶⁰ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi, str. 513, 515.

⁶¹ J. Buturac, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine, knj. 59, Zagreb 1984., str. 51.

⁶² F. Rački, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine, knj. 4, Zagreb 1872., str. 205; S. Razum, Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, Tkalčić, knj. 7, Zagreb 2003., str. 304.

⁶³ I. K. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. stoljeću, Starine, knj. 16, Zagreb 1884., str. 128.

Pavlini samostan u **Lepoglavi** utemeljio je 1400. grof Herman Celjski. On je 1399. dobio posjede Zagorske grofovije (u sklopu kojih se nalazila i Lepaglawa)⁶⁴ i navodno dao porušiti lepoglavsku tvrđavu te je od njenih ostataka (građevnog materijala) napravljen pavlini samostan. Herman Celjski je samostanu darovao kmetove u Lepoglavi, Očuri, Sestruncu, Purgi i Bulišincu koji su ranije bili unutar Trakošćanskog vlastelinstva, a Celjski su samostan smatrali svojim posjedom. Lepoglavski je samostan u drugoj polovici 15. stoljeća postao najbogatijim hrvatskim pavlinim samostanom. Iako su Osmanlije 1479. opustošili područje oko Lepoglave, tamošnji pavlini samostan je 1483. imao više od 80 kmetova u selima Lepoglava, Sestrunc i Očura. Lepoglavski pavlini uživali su posebnu zaštitu hercega Ivaniša Pavlina (sahranjenog 1505. u Lepoglavi),⁶⁵ koji je nakon 1479. utvrdio samostan kulama i opkopima.

U 15. stoljeću su se uz pavlini samostan u Lepoglavi održavali veliki sajmovi, a 1483. je među samostanskim podložnicima bilo 38 posto građana (*cives heremitarum*).⁶⁶ Oni su živjeli u obližnjoj Lepoglavskoj Purgi. Gradsko naselje postojalo je kratko jer se već početkom 16. stoljeća ne spominju više građani među podložnicima, no postojanje trgovišta govori da je lepoglavski pavlini samostan davao mogućnost osnivanju gradskog naselja.⁶⁷ Sajamski prihodi su bili vrlo važni, a kraj lepoglavskog samostana održavala su se tri godišnja sajma oko kojih su npr. 1592. izbili sukobi između trakošćanskih feudalaca – Ivana i Petra Draškovića i lepoglavskih pavlina.⁶⁸ Lepoglava je prema popisu iz 1598. imala 40 obitelji.⁶⁹

Kmetovi lepoglavskih pavlina imali su svoga valpota koji je prenosio odredbe vlastelina. Valpoti su nekoliko puta godišnje skupljali daće. Kmetovi su 1639. molili pavline da im ne povećavaju tlaku već da ona ostane 2 do 3 dana tjedno (“za radi tlake da bi ste nas Milostivna gospodo koga čez dva, koga čez tri dni, penes usum antea observatum, nebantuvali”) te da im se dokine novouvedena žirovina i desetina pčela. Pavlini njihovu molbu nisu uvažili tvrdeći da su odredbu o povećanju tlake donijeli njihovi nadređeni. Lepoglavski kmetovi su tražili “da bi nas Provisori lepoglavski ne zapovedali kako su se ob seh dob navesili bili”,

⁶⁴ CD, knj. 18, str. 415.

⁶⁵ J. Adamček, Pavlini i njihovi feudalni posjedi, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.*, Zagreb 1989., str. 45-46, 52. Lepoglavski posjedi su 1507. imali 77, a 1517. čak 90 poreznih dimova.

⁶⁶ J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb 1980., str. 165.

⁶⁷ N. Budak, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*, Zagreb-Koprivnica, str. 73.

⁶⁸ HDA, *Pavlini samostan Lepoglava 4/52*; *Obitelj Drašković*, *Archivum Maius*, 36/2; J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj*, str. 454-455.

⁶⁹ J. Adamček, I. Kampuš, *Popisi*, str. 521-522.

ali i da je došlo do toga da su pavlini zapovijedali i njihovom valpotu “što se ne pristoji”. Feudalni su gospodari povećanjem tlake pojačavali nadzor nad životom i svim djelatnostima kmetova, a službenici vlastelinstava brinuli su se za to da kmetovi redovito dolaze na tlaku. Moguće je da je neposredna kontrola kmetskog života bila među razlozima zbog kojih svoje nezadovoljstvo nisu mogli pokazivati putem organiziranih buna i otpora.⁷⁰ Možda je u svemu iznesenome, ali i u tome da zavisni seljaci nisu imali “ispušni ventil” za nagomilano nezadovoljstvo, moguće tražiti uzroke iseljavanja s ovoga područja koja su bila učestala tijekom 17. stoljeća.

Prior Marko iz Dubrave u Lepoglavi je 1503. otvorio javnu gimnaziju (koja je ovdje djelovala do 1525.). Pavlinski general Stjepan iz Trnave je 1576. u Lepoglavu prenio svoje sjedište. Glavna skupština pavlinskog reda je 1581. lepoglavski samostan proglasila sjedištem toga reda, a 1582. bila je obnovljena gimnazija (koja je djelovala do 1644.). No, već 1654. pavlini su u Lepoglavi predavanjima iz filozofije počeli s visokoškolskom nastavom, a 1671. su od pape dobili privilegij da u Lepoglavi mogu podjeljivati doktorate i druge akademske stupnjeve.⁷¹ Godine 1674. je Leopold I. visokoškolskoj ustanovi u Lepoglavi potvrdio status akademije s pravom podjeljivanja akademskih titula – filozofskih (od 1676.) i teoloških (od 1683.) znanosti.⁷² Samostan se obnavljao i dograđivao tijekom 17. i 18. stoljeća, sve do ukinuća pavlinskog reda 1786. godine, a po arhitektonskom sklopu je bio najveći hrvatski pavlinski samostan.⁷³

Na posjedu Bela je u 14. stoljeću nastalo trgovište **Sv. Ivan** (današnji **Ivanec**), ali pravni položaj te općine nije bio jasno definiran.⁷⁴ Iako postoje pretpostavke da je trgovište nastalo još u 13. stoljeću⁷⁵ za njih, na žalost, nema direktne potpore u izvorima. Prior (belski) ivanovaca Ivan od Paližne (mlađi) je 22. lipnja 1396. godine izdao ispravu u kojoj se prvi put spominje gradsko naselje (*libera villa*) Sv. Ivana. U njoj je izrijeком naveo da su “neki neprijatelji oteli slobostine i isprave” slobodnog naselja Sv. Ivana. Iz toga se može zaključiti da je Sv. Ivan, što je bilo prvobitno ime Ivanca, krajem 14. stoljeća u potpunosti organizirana općina

⁷⁰ HDA, Pavlinski samostan Lepoglava, 5/80.; J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj, str. 617.; J. Adamček, Bune i otpori, str. 259.

⁷¹ J. Adamček, Pavlini i njihovi feudalni posjedi, str. 53-54.

⁷² Lepoglava, Hrvatska enciklopedija, sv. 6, Zagreb 2004., str. 517.

⁷³ M. Kruhek, Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786., Zagreb 1989., str. 75.

⁷⁴ J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća, Zagreb 1980., str. 165.

⁷⁵ M. Kraš, Prilozi povijesti Ivanca od prvog pisanog spomena 1396. do 1940. godine, Zbornik 600 godina Ivanca, Ivanec 1997., str. 66.

koja je ranije dobila privilegije.⁷⁶ Povelju iz 1396. potvrdio je vranski prior i ban 1421. godine te ostavio ista podavanja stanovnika Sv. Ivana.⁷⁷ Uz relativno mala naturalna i novčana podavanja, građani nisu bili oslobođeni tlake, no ona nije bila velika. Isprava ne govori ništa o ovlastima ivanečkog suca (*villicus*), no 1421. spominje ga u potvrdnici.⁷⁸ Prigodom potvrde 1421. stanovnici Sv. Ivana se nazivaju “hospites” i kmetovi (“iobagiones”) dok ih je 1396. Ivan od Paližne (mlađi) nazivao građanima “cives”. To ukazuje na to da se pravni položaj stanovnika trgovišta postupno izjednačavao s položajem kmetova.⁷⁹ No, čini se da je kasnije ipak prevladao naziv “cives” kao primjerice 1495. i 1549. godine.⁸⁰ Ivančani se nakon toga spominju kao kmetovi što ukazuje na to da su izgubili građanski pravni status. Prigodom bune na vlastelinstvu Bela i Ivanec 1568.-1569. godine pobunjeni kmetovi iz Ivanca su zahtijevali da se njihovom naselju obnovi status trgovišta i da se sva tadašnja podavanja svedu na ona koje je propisivao privilegij iz 1396. godine jer je u međuvremenu došlo do napuštanja novčanih podavanja koja su bila glavni teret Ivančana. Vlastelin Bele i Ivanca nije prihvatio zahtjev da se obnovi važnost te isprave, ali je na pregovorima pred banom i biskupom Jurjem Draškovićem pristao da se desetina plaća u novcu i smanji tlaka.⁸¹ To je značilo da je buna Ivančana djelomično završila uspjehom iako stanovnicima Ivanca nije uspjelo u tome da za svoje naselje zadrže status gradskog naselja. Ivanec je i nakon toga ostao relativno veliko naselje u kojem su 1598. godine živjele 42 obitelji.⁸² Zanimljivo je da Ivanec status župe dobiva relativno kasno, tek u 16. stoljeću, a župa se prvi put pouzdano spominje 1574. godine.⁸³ U Ivancu se 1558.

⁷⁶ Starosjedoci Sv. Ivana imali su “povlasticu da od jednog jutra godišnje budu dužni po tri dana orati, žeti, kositi i skupljati i dovesti u grad, s time da budemo dužni vršioce tih plodova platiti; godišnji prinos po jednom gruntu treba o Martinju platiti ne veći od dvadeset denara; dužni su dati desetinu vina i plodina napose, deseto vedro i deseti snop; od pčela i svinja podložnik će odabrati tri najbolje od deset, a od ostalih platit će desetinu i tri običajna dara. Novoselcima, koji iznova dođu na ovaj posjed i spramaju se graditi zgrade, određujemo da budu kroz čitavih pet godina oslobođeni od svih daća i prinosa, izuzevši samo tri dara, a po isteku roka od tih pet godina neka se služe istom sloboštinom (...)” Usp. M. Hrg, Ivanec prvi puta u povijesnom dokumentu od 22. lipnja 1396. godine, *Ivanečki kalendar '75, Ivanec 1975.*, str. 128-130; M. Kraš, Ivanec – prilozi povijesti Ivanca do 1940. godine, *Varaždin 1996.*, str. 29.

⁷⁷ HDA, Neoregistrata acta, 207/26.

⁷⁸ N. Budak, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*, Zagreb-Koprivnica, str. 53.

⁷⁹ J. Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 225.

⁸⁰ N. Budak, *Gradovi Varaždinske županije*, str. 34.

⁸¹ J. Adamček, *Seljačka buna na posjedima Bele i Ivanca 1568-69.*, *Historijski zbornik*, god. 25-26, Zagreb 1972.-1973., str. 243-249.

⁸² J. Adamček, I. Kampuš, *Popisi*, str. 517, 519.

⁸³ I. K. Tkalčić, *Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. stoljeću*, *Starine*, knj. 16, Zagreb 1884., str. 128.

spominje (stari) kaštel, a 1564. novi kaštel (“castellum noviter erectum”)⁸⁴ koji je, prema Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, bio izgrađen od građevnog materijala nekadašnje samostanske crkve.⁸⁵ Ivanec je s vremenom preuzeo ulogu središta vlastelinstva, dok je Bela postupno gubila svoj značaj. Taj se proces vidi i iz činjenice da je belski posjed primjerice 1519. nosio ime Ivanec.⁸⁶ Posjed Margečan spominje se 1564. godine.⁸⁷ U selu Margečanu je 1598. bilo popisano 7 obitelji.⁸⁸

U opisu granica biskupskog posjeda jugoistočno od Varaždina se 1201. spominje “villa Hospitalariorum” tj. selo ivanovaca,⁸⁹ što ukazuje na to da su ivanovci već tada imali posjed u ovom kraju. Od 1275. do 1396. spominje se više ivanovaca koji su bili poglavari u svome sjedištu **Beli** (danas ostaci utvrde Pusta Bela), a posljednji među njima bio je znameniti Ivan od Paližne (mlađi). Oko utvrde Bela vrlo je rano nastalo istoimeno vlastelinstvo kojim su upravljali ivanovci. Od materijalnih ostataka ivanovaca mogu se vidjeti kameni tragovi zgrade kružnog tlocrta u Pustoj Beli.⁹⁰ Utvrda (castrum) Bela prvi put se u pisanim izvorima spominje 1320. godine⁹¹, nakon toga se u dokumentima 14. stoljeća utvrda javlja još koji put, kao npr. 1336. i 1371. godine.⁹² Istoimeni posjed – “terra Bela” pouzdano postoji od 1354. godine.⁹³ U Beli se 1399. spominje samostan Sv. Margareta,⁹⁴ a 1574. istoimena župa pod Belom.⁹⁵ Kaštel Bela (vjerojatno sa samostanom) u izvorima je zabilježen i 1433. godine.⁹⁶ Godine 1470. zapisana je

⁸⁴ M. Kraš, Prilozi povijesti Ivanca od prvog pisanog spomena 1396. do 1940. godine, str. 67.

⁸⁵ I. Kukuljević Sakcinski, Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj (II. dio), Rad JAZU, knj. 82, Zagreb 1886., str. 60.

⁸⁶ Levéltári Közlemények, sv. 3, Budapest 1925, str. 181.

⁸⁷ Vjesnik Zemaljskog arhiva, god. VIII., Zagreb 1905., str. 135.

⁸⁸ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi, str. 518-520.

⁸⁹ CD, knj. 3, str. 9.

⁹⁰ Lelja Dobronić je upozorila na netočnost, koja se ponekad provlači kroz literaturu, da se Bela spominje već 1165. godine, a osnovnu je grešku prouzročio mađarski povjesničar Fejer koji je za datiranje isprave preuzeo osobu Guillerma de Altauiz, preceptora u Csurgu i kaštelana Bele 1355. i 1376. godine (za kojega je neispravno mislio da je Belom upravljao oko 1165.). L. Dobronić, Viteški redovi. Templari i ivanovci u Hrvatskoj, Zagreb 1984.; ista, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i spulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, knj. 406, Zagreb 1984. Ova autorica smatra da je grad (utvrda) Bela tek 1275. “ušao u povijest, jer o njemu nisu poznati stariji podaci. Ipak je vrlo vjerojatno da je mnogo stariji i da su ivanovci u Beli imali svoje sjedište otkada su se nalazili u kraju oko Ivančice, tj. od početka 13. stoljeća.”

⁹¹ CD, knj. 8, str. 557.

⁹² CD, knj. 10, str. 286; CD, knj. 14, str. 362.

⁹³ CD, knj. 12, str. 251.

⁹⁴ Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, ser. I, knj. 4, Budapest 1905., str. 146.

⁹⁵ I. K. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. stoljeću, Starine, knj. 16, Zagreb 1884., str. 128.

⁹⁶ I. K. Tkalčić, Povijesni spomenici grada Zagreba, knj. 2, Zagreb 1894., str. 73.

“*terram Cruciferorum de Bela*”, a ista je zemlja zabilježana i dvije godine kasnije.⁹⁷ Očito je, prema ovom podatku, posjed Bela tada još uvijek bio u vlasništvu ivanovaca. Kralj Matija Korvin je oko 1480. dao oduzeti ivanovcima Belu.⁹⁸ U selu Bela se uz utvrdu Pusta Bela nalaze dva dvorca: utvrda Pusta Bela bila je sjedište viteškog reda ivanovaca, građena od 13. do 15. stoljeća (godine 1553. se spominje kao srušena); Bela I. građen od 1605. do 18. stoljeća; Bela II. je barokni dvorac.⁹⁹ Pod nazivom *Bela arx* spominje se na Glavačevoj karti iz 1673. godine.¹⁰⁰

Na mjestu antičkog naselja *Aquae Iasae* u srednjem vijeku nastalo je naselje **Varaždinske Toplice**.¹⁰¹ Naselje je nastalo na izvoru termalne vode u blizini rijeke Bednje. Zagrebački kaptol je dio Topličkog vlastelinstva stekao početkom 12. stoljeća, kada mu je ban Aleksije (1110.-1116.) darovao predij Toplicu. Kaptolu je taj posjed 1181. potvrdio kralj Bela III. Zagrebački kaptol je 1225. proširio topličke posjede, a majka plemića Mutimira darovala je kanonicima zemlje istočno od Varaždinskih Toplica. Vlastelinstvo je prošireno i 1500. godine kada je Lucija de Zemchey darovala svoji dio Kelemena i okolnih sela. Zagrebački kanonici bili su feudalni gospodari Varaždinskih Toplica do 1848., no ponekada su na kraće vrijeme vlastelinstvo preuzimali i svjetovni feudanci, kao npr. varaždinski župan (početkom 12. stoljeća) Franjo Batthyany (1527.-1528.) itd. Kaptol je vlastelinstvo i zalagao – npr., 1469. Petru Bočkaju iz Rasinje.¹⁰² Toplice su bile i važno srednjovjekovno župno središte. Župa sv. Martina spominje se u najstarijim popisima iz 1334. i 1507. godine.¹⁰³

Trgovište se u Varaždinskim Toplicama počelo razvijati vjerojatno početkom 14. stoljeća, a osobito nakon 1336. kada je dobilo pravo održavanja sajma. U tužbi iz 1385. spominju se toplički građani (*cives*), što ukazuje na to da su sta-

⁹⁷ Z. Tanodi, *Poviestni spomenici slobodnog kraljevskoga grada Varaždina*, sv. 1, Varaždin 1942., str. 220, 229.

⁹⁸ S. Belošević, *Županija Varaždinska i slob. i kralj. grad Varaždin*, Zagreb 1926., str. 100.

⁹⁹ Hrvatska enciklopedija, kn. 2, Zagreb 2000., str. 23.

¹⁰⁰ Kartu je u nakladi Vrela i prinosi u Sarajevu 30-ih godina 20. stoljeća za objavljivanje priredio Miroslav Vanino.

¹⁰¹ Neven Budak piše da bi se od gradova sjeverozapadne Hrvatske moguća veza “antičkog srednjovjekovnog sajma mogla naslutiti samo u Varaždinskim Toplicama, u kojim se sajam održavao u 4. stoljeću, a ponovno se spominje tisuću godina kasnije kao da je postojao od davnina. Bez čvršćih dokaza takav je kontinuitet samo pretpostavka.” N. Budak, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*, Zagreb-Koprivnica, str. 40.

¹⁰² CD, knj. 2, str. 176-178; I. K. Tkalčić, *Sumporne Toplice kod Varaždina u Hrvatskoj*, Zagreb 1869., str. 29-77; L. Dobronić, *Topografija zemljišnih posjeda Zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII i XIV stoljeća*, Rad JAZU, knj. 283., str. 177-183; J. Adamček, *Bune i otpori*, Zagreb 1987., str. 45-47.; N. Budak, *Gradovi Varaždinske županije*, str. 51.

¹⁰³ J. Buturac, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine, knj. 59, Zagreb 1984., str. 104.

novnici Toplica imali građanski status. Zagrebački kanonici su im 1420. odlučili dodijeliti povlastice prema kojima su mogli birati suca, a kanonici su odredili da se u Toplice mogu ubuduće doseljavati samo slobodni ljudi, što jasno govori o namjerama da se u trgovište privuku novi stanovnici. Povlastice su Varaždinskim Toplicama dale ograničenu gradsku autonomiju. U trgovištu su osim građana živjeli i župni kmetovi koji su imali drugačiji (i nepovoljniji) položaj.¹⁰⁴

Sve do 1470-ih godina je područje Varaždinskih Toplica bilo dobro naseljeno. Kada su u to vrijeme na topličko područje provalili Osmanlije broj se podložnika smanjio za polovicu. Pustošenja manjih osmanskih postrojbi su se nastavila 1540-ih godina, a 1548. se na Topličkom vlastelinstvu spominju potpuno pusta sela: Jalševac, Leskovec, Daletinec, Jembrihovec i Svinuša. Istom prigodom se broj podložnika smanjio, a posebice u trgovištu Varaždinske Toplice te selu Tuhovcu. U vrijeme osmanskih pustošenja Zagrebački kaptol je na vlastelinstvu svim kmetovima smanjio, a nekima i oprostio novčana podavanja, a osnovna daća je ostala desetina vina. Kaptol je u nekoliko navrata bezuspješno nastojao u vlastitoj režiji obnoviti i obrađivati zapuštene vinograde i oranice. Varaždinske Toplice su 1462. imale 87 kućanstava, 1488. – 85, 1497. – 62, a u vrijeme osmanskih prodora broj se domaćinstava smanjio, npr. 1567. na samo 33, a 1591. – 27. Kada su početkom 17. stoljeća prestale učestale osmanske provale, Topličko se vlastelinstvo (i trgovište) počelo postupno naseljavati. Trgovište Varaždinske Toplice godine 1606. imalo je 39, a 1641. – 41 kućanstvo.¹⁰⁵

Posjed **Slanje** odgovara današnjem istoimenom naselju smještenom uz dolinu rijeke Bednje između Varaždinsko-topličkog i Kalničkog gorja. Slanje se kao posjed spominje od 1248. godine¹⁰⁶, a samostalni posjed se spominje i kasnije, npr. oko 1450. godine.¹⁰⁷ Godine 1495. posjedovao ga je plemić Ivan Zenthgyrothy, a posjed je imao 34 porezna dima.¹⁰⁸ Najvjerojatnije je Slanje promijenilo vlasnika već početkom XVI. stoljeća pa je 1507. godine Nikola Hagmasy posjedovao 18, a Franjo Sarkan 19 poreznih dimova.¹⁰⁹ Novi vlasnici se spominju 1513. godine, te je Stjepan Bery imao 17, a Franjo Keczer 21 porezni dim.¹¹⁰ Godine 1517. udovica Franje Keczera je posjedovala čitav posjed koji je imao 41 dim, te je prema tome

¹⁰⁴ J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća, Zagreb 1980., str. 164; N. Budak, Gradovi Varaždinske županije, str. 51-52.

¹⁰⁵ J. Adamček, Bune i otpori, str. 47-50.

¹⁰⁶ CD, knj, 4, str. 353-354.

¹⁰⁷ Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), Arhiv prvostolnoga kaptola u Zagrebu, Acta Capituli antiqua, 87/5.

¹⁰⁸ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću (dalje: Popisi), Zagreb 1976, 12.

¹⁰⁹ Popisi, 27.

¹¹⁰ Popisi, 59.

Stjepan Bery izgubio svoj dio.¹¹¹ Do 1520. ona je posjedovala samo 16 dimova (uz to 2 siromaha), dok je svoj dio posjeda ponovo vratio Stjepan Bery koji je imao 15 poreznih dimova (uz to 3 siromaha).¹¹² Izgleda da je cijeli posjed do 1525. preuzela obitelj Bočkaj iz susjedne Rasinje.¹¹³

Uz Slanje je bio vezan posjed **Križovljan**, tj. ova su dva posjeda imala zajedničke vlasnike. Križovljan odgovara današnjem istoimenom naselju na cesti Ludbreg-Varaždin. Godine 1495. Ivan Zenthgyrothy je posjedovao 19, a župnik 2 dima.¹¹⁴ Godine 1501. spominje se župnik Juraj.¹¹⁵ Posjednici Križovljana 1507. godine bili su Franjo Sarkan i Nikola Hagmasi koji su imali po 10 poreznih dimova.¹¹⁶ Godine 1513. Franjo Keczer je držao 18, Stjepan Bery 4, a župnik 1 porezni dim.¹¹⁷ Četiri godine kasnije 23 dima posjedovala je udovica Franje Keczera, dok je župnik imao 1 dim.¹¹⁸ Broj dimova Keczerove udovice je 1520. godine smanjen na 21 (uz 3 siromaha), a župnik je i dalje držao 1 porezni dim.¹¹⁹ Izgleda da je do 1525. dio posjeda koji je držala Keczerova udovica došao u vlasništvo rasinjske obitelji Bočkaj.¹²⁰

Posjed Slanje i Križovljan stekli su početkom 17. stoljeća plemići Otmići. Nakon njih su taj posjed držali Zrinski, a kasnije, izgleda, prelazi u vlasništvo ludbreških vlastelina. Krajem 16. stoljeća na posjedu je živjela 51 kmetska obitelj, a do kraja 17. stoljeća broj se kmetova povećao na 89 obitelji.¹²¹

Središnje naselje u donjem toku rijeke Bednje bio je **Ludbreg** koji se spominje od početka 14. stoljeća.¹²² Godine 1451. Ludbreg je posjedovao Juraj Čuz, sin

¹¹¹ Popisi, 94.

¹¹² Popisi, 127.

¹¹³ Regesta isprava zanimljivih za ovaj rad iz Arhiva HAZU objavljena su u: J. Stipišić - M. Šamšalović, *Isprave u Arhivu Jugoslavenske Akademije* (dalje: Regesta), Od godine 1438. do smrti kralja Matije Korvina, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. 3, 563-643; isti, *Od smrti kralja Matije Korvina do smrti kralja Vladislava II*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. 4, 465-554; isti, *Od smrti kralj Vladislava II. do 1526. godine*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. 5, 533-578; Elenki obitelji Jelačić, XXV, spis od 12. veljače 1525.

¹¹⁴ Popisi, 27.

¹¹⁵ J. Buturac, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine JAZU, 59, Zagreb 1984., 75.

¹¹⁶ Popisi, 27.

¹¹⁷ Popisi, 59.

¹¹⁸ Popisi, 94.

¹¹⁹ Popisi, 127.

¹²⁰ Regesta, Elenki obitelji Jelačić, XXV, spis od 29. siječnja 1525.

¹²¹ HDA, *Urbaria et conscriptiones*, sv. 51, br. 6; J. Adamček, *Ludbreg*, str., 93.

¹²² CD, knj. 8, str. 459, 558.

Ivana.¹²³ On je 1452. dio ludbreških posjeda založio Andriji Orahovičkom.¹²⁴ U založeni dio posjeda naselio se 1452. zajedno s Andrijom Orahovičkim i njegov zet Benedikt Turoczy koji je odmah ostvario utjecaj na neoženjenog i vjerojatno bolesnog Jurja Čuza Ludbreškog. Juraj je 1456. potvrdio Benediktu Turoczyju i njegovoj supruzi Ani posjed založenog dijela vlastelinstva jer je u međuvremenu umro Andrija Orahovički. Još iste godine Turoczy je uspio nametnuti Jurju ugovor o međusobnom nasljeđivanju. Taj je ugovor naredne godine potvrdio kralj. Ugovorom o međusobnom nasljeđivanju Benedikt Turoczy pokušao je osigurati posjedovanje čitavog vlastelinstva jer se očekivalo da će bolestan Juraj Čuz, koji nije imao muške nasljednike, uskoro umrijeti. Prema važećim pravnim propisima njegovi su se posjedi tada trebali vratiti kraljevom fisku. Strana osoba mogla ih je naslijediti samo na temelju ugovora o međusobnom nasljeđivanju koji je potvrdio kralj. Nije dovoljno jasno zbog čega je Juraj Čuz Ludbreški na samrti pokušao raskinuti ugovor s Benediktom Turoczyjem, a vjerojatno se nastojao osloboditi njegova skrbništva. Svojom posljednjom voljom iz 1461. Juraj je sve svoje posjede predao Janu Vitovcu i njegovim sinovima. Nakon smrti Jurja Čuza Vitovci su sudskim putem zatražili vlastelinstvo, ali kralj Matijaš Korvin više nije želio jačanje Vitovaca koji su se pridružili velikaškoj oporbi. Ludbreg je zajedno sa ludbreškim vlastelinstvom na kraju dosuđen Benediktu Thuroczyju, a kralj Matijaš Korvin mu ga je 1464. godine potvrdio zasebnom darovnicom. Benediktov sin Juraj dobio je za Ludbreg i Svinušu 1468. godine novu darovnicu kojom su se Thuroczyji utvrdili kao vlasnici.¹²⁵ Benedikt Thuroczy se 1594. godine oženio Suzanom Ratkaj, a 1608. godine založio joj je čitavo ludbreško vlastelinstvo. Protiv ugovora o zalaganju odmah je uložila žalbu Benediktova sestra Sara, udana za nižeg plemića Jurja Dvorničića. Benedikt Thuroczy umro je 1616. godine, a njegove posjede u njegovo ime zadržala je Suzana Ratkaj. Uspjela je da joj kralj prizna Ludbreško vlastelinstvo i ostale posjede, ali se njih nisu htjeli odreknuti nasljednici Sare Thuroczy. Njen sin Gabrijel Dvorničić i kćerka Magdalena, udana Niczky, uspjeli su da im kralj 1626. godine dodijeli njihov dio, ali je vlastelinstvo i dalje držala Suzana Ratkaj. Početkom 1630. umro je Benediktov sin Nikola Thuroczy, kao posljednji muški član svoje obitelji, te su se posjedi trebali vratiti kraljevskom fisku. Pretenzije na posjede imala je Benediktova kćer Barbara, udana za grofa Wolffganga Erdődyja. No darovnicu za Ludbreg uspio je dobiti

¹²³ Regesta 2201, Regesta dokumenata obitelji Oršić, 741, 766.

¹²⁴ HDA, zbirka mikrofilmova, Arhiv obitelji Batthyany (dalje: Batthyany arhiv), Lad. 17, 17; HDA, Neoregistrata acta, sv. 1600, br. 46; J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg (monografija), Ludbreg 1984, 82.

¹²⁵ Arhiv HAZU, D-XIV-14; MOL, Batthyany arhiv, Lad. 17, br. 21, 23, 25A, 27; Z. Tanodi, Monumenta, II, 49; J. Adamček, Ludbreg, str. 82.

podban Tomo Mikulić, ali se ubrzo odrekao Ludbreškog vlastelinstva u korist Suzane Ratkaj. Barbara Thuroczy i njen suprug Wolfgang Erdődy 1638. godine službeno su uvedeni u posjed Ludbreškog vlastelinstva. Wolffganga Erdődyja je, nakon njegove smrti 1645., naslijedio Juraj Erdődy, oženjen groficom Elizabetom Keglević.¹²⁶

Trgovište (*oppidum*) Ludbreg spominje se prvi put u oporuci Jurja Čuza iz 1461. godine. Početkom XVI. stoljeća ludbreško je trgovište išlo u red većih gradskih naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Njemu je na ludbreškom vlastelinstvu pripadalo oko 20 posto poreznih dimova, a prema tome u njemu je živjela približno petina podložnika ili barem poreznih obveznika. Stanovnici ludbreškog trgovišta činili su krajem 15. i početkom 16. stoljeća posebnu skupinu podložnika. Vlastela su im priznavala status građana (*cives*), iako su oni i dalje bili feudalni podložnici. Trgovišta su mogla izabirati svog suca i osnivati općine koje su uživale široku autonomiju. Sloboštine pojedinih trgovišta bile su regulirane posebnim poveljama. Takva se povelja za Ludbreg nije sačuvala, ali se položaj njegovih građana nije mogao bitno razlikovati od položaja stanovnika sličnih naselja.¹²⁷

Godine 1495. franjevci u Ludbregu posjedovali su 4 porezna dima.¹²⁸ Sljedeće godine spominje se ludbreški kaštel.¹²⁹ Ludbreg se također spominje 1500. godine.¹³⁰ Godinu kasnije u Ludbregu se spominju četiri svećenika: Mihael koji je bio župnik i vicearhiđakon, Stjepan koji je vjerojatno bio u miru, Andrija iz Rasinje i Blaž "de Rachcha",¹³¹ Godine 1507. župnik je posjedovao 2 porezna dima, a u trgovištu je Bernard Turoczy držao 43 porezna dima. Vlastelinstvo se dijelilo na Gornju Provinciju koja je imala 78 i na Donju Provinciju u kojoj su popisana 73 porezna dima. Franjevci su držali 4 dima.¹³² Ludbreg se spominje 1508. godine.¹³³ Gornja Provincija je 1513. i 1517. godine imala 88, a 1520. godine ukupno 86 poreznih dimova. Donja Provincija je 1513. godine imala 75, 1517. - 78, a 1520. godine 77 poreznih dimova. U trgovištu su 1513. godine popisana 43 porezna dima, 1517. broj dimova je pao na 42, a 1520. godine popisano je 40 dimova (i 2 siromaha).¹³⁴

Na razvitak ludbreškog trgovišta odigralo je ulogu i prošteništa nastalo početkom 15. stoljeća na temelju vjerovanja u događaj iz 1410. godine kada se u

¹²⁶ J. Adamček, Ludbreg, str., 88.

¹²⁷ MOL, Batthyany arhiv, Lad. 17, br. 21; J. Adamček, Ludbreg, str. 85.

¹²⁸ Popisi, 12.

¹²⁹ Regesta 3344, D-XIX-36.

¹³⁰ Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, Series I, 5, Budapest 1908, 106.

¹³¹ Buturac, Popis župa, n. dj., 75. Župa u Ludbregu spominje se i u popisu 1334. godine.

¹³² Popisi, 27.

¹³³ Vjesnik zemaljskog arhiva, VII, Zagreb 1905, 23.

¹³⁴ Popisi, 59, 94, 127.

ludbreškoj crkvi Presvetog Trojstva vino pretvorilo u Isusovu krv, pa je ludbreški vlastelin Ivan Čuz utemeljio zasebnu plebaniju u čast Kristove krvi. Na to se prošteništa počelo okupljati okolno stanovništvo. Slična prošteništa u srednjem vijeku nisu imala samo religioznu funkciju. Na njima se istovremeno vršila razmjena dobara, te su se mnoga razvila u velike sajmove. Papa Leon X, je 14. travnja 1512. posebnom bulom potvrdio ludbreško prošteništa i ujedno podijelio oproste svima koji na Tijelovo, Malu Gospu i blagdan Sv. Toma posjete ludbrešku crkvu i poklone se njenoj relikviji. Ti su dani postali dani ludbreških sajмова.¹³⁵

Na području ludbreškog vlastelinstva 1464. i 1468. godine postojalo je 27 sela i naselja: Siget (odgovara današnjem Sigecu sjeveroistočno od Ludbrega), Globoki (odgovara današnjem Globočecu jugoistočno od Ludbrega), Zagune (to bi bilo današnje selo Segovina južno od Ludbrega), Poljanci (današnje selo Poljanec zapadno od Ludbrega), Černoglavec (nestalo naselja na području kojega je današnja šuma Crnoglavec južno od Ludbrega), Hrasti (to bi bilo današnje selo Hrastovsko zapadno od Ludbrega), Podgrađe (odgovara trgovištu Ludbreg), Serafinovec (nestalo naselje u okolici Ludbrega, izgleda da se kasnije spominje kao Šeratinovci, naselje se nalazilo najvjerojatnije oko današnjeg sela Apatija), Pongračovec (nestalo naselje), Kordušovec (nestalo naselje), Junošovec (nestalo naselje, godine 1598. spominje se pod imenom Ivanušovec, a danas je to dio naselja Ludbreg oko nekadašnjeg groblja i srušene kapele sv. Ivana), Dujmovec (nestalo naselje), Lonka (možda odgovara današnjem selu Luka sjeverozapadno od Ludbrega, premda postoji mišljenje da se uz Lonku nalazio kaštel koji je porušen 1471. ili 1491, te da se Lonka nalazila između današnjih sela Sveti Petar i Lunkovec istočno od Ludbrega), Viškovec (nestalo naselje), Struga (odgovara današnjem istoimenom selu sjeverno od Ludbrega uz rijeku Dravu), Preles (odgovarao bi današnjem selu Priles sjeverozapadno od Ludbrega), Kiletinec (nestalo naselje), Brezovec (nestalo naselje), Obrankovec (odgovara današnjem istoimenom selu sjeverozapadno od Ludbrega), Jazvinec (nestalo naselje), Gregorovec (to je naselje nestalo), Selnik (odgovara današnjem selu sjeverno od Ludbrega), Slokovec (odgovara današnjem naselju Slokovec sjeveroistočno od Ludbrega), Novakovec (nestalo naselje), Sveti Đurđ (na kojem je samostalni župnikov posjed), Apatija (odgovara današnjem istoimenom naselju istočno od

¹³⁵ Magyar Országos Levéltár, Budapest, Batthyany arhiv, Lad. 17, br. 13; J. Adamček, n. dj., 85; više o srednjovjekovnim sajmovima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj vidi u knjizi N. Budaka, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku - Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća, Zagreb-Koprivnica 1994., 75-89.

Ludbrega) i Čremošno (nestalo naselje).¹³⁶

Sjeveroistočno od Ludbrega razvilo se u srednjem vijeku vlastelinstvo **Bednja** (Podravska), a središte vlastelinstva odgovara današnjem selu Sveti Petar (Ludbreški). Kralj Matijaš Korvin darovao je 1465. godine vlastelinstvo Bednju s posjedom Kapelom (koja odgovara istoimenom naselju sjeveroistočno od Ludbrega) plemiću Wolffgangu Frodnoharu¹³⁷ koji se još ranije bio doselio u srednjovjekovnu Slavoniju kao službenik grofova Celjskih. Kao vlasnik posjeda Kapele nešto kasnije se pojavio Kristofor Lausinger, također njemački plemić, doseljen u Slavoniju u doba grofova Celjskih. On je u vezi s tim posjedom uzeo predikat "de Bednja Zenthpeter sive de Kapolna". Godine 1507. u Kapeli je Kristofor Lausinger posjedovao 21 porezni dim. Do godine 1513. Kapeli je pridružen Kelijanovec, a tada je Lausinger držao 17 dimova, kao i 1517. godine da bi 1520. godine broj dimova pao na 15.¹³⁸

Godine 1495. najveći je dio posjeda Bednja držao Sigismund Frodnohar koji je imao 54 porezna dima, uz njega su dijelove toga posjeda držali plemić Rafael koji je imao 24 dima, literat Mihael koji je imao 21 dim, Kristofor Lausinger koji je držao 15 dimova i Galli Nagh koji je imao dio od 12 poreznih dimova.¹³⁹ U Bednji je 1501. godine bilo sjedište župe Sv. Petar. Župnik je tada bio Pavao, a imao je kapelana Petra. Uz njih je postojao i svećenik Fabijan koji je svoju službu obavljao kod Frodnoharovih.¹⁴⁰

Sigismund Frodnohar je 1507. godine držao 54 porezna dima, a uz njega je literat Mihael posjedovao 22 porezna dima.¹⁴¹ Oko 1509. godine spominje se Petar Nagy de Pathak kao kaštelan Sigismunda Frodnohara.¹⁴² Petra bismo mogli dovesti u vezu s prije spomenutim vlasnikom Galom Naghom, a možemo samo pretpostaviti da je obitelj Nagh obnašala službu kaštelana te neko vrijeme imala suvlasnički udio na posjedu. Posjed Bednja, odnosno Bednja Sveti Petar spomi-

¹³⁶ Batthyany arhiv, Lad. 17, br. 21, 25A, 27; J. Adamček, n. dj., 84; A. Kancijan, Traganje za podrijetlom imena sela ludbreške Podravine, Podravski zbornik, 10, Koprivnica 1984., 246-256; A. Kancijan, Traganje za podrijetlom imena sela ludbreške Podravine (2), Podravski zbornik, 11, Koprivnica 1985., 114-122; M. Winter, Ludbreški grad i njegovi gospodari, Podravski zbornik, 6, Koprivnica 1980., 357-369; D. Feletar, Podravina - općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti, knjiga 1, Povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine, Koprivnica 1988.; F. Brdarić, Arhiđakonat komarnički (1334-1934), u zborniku B. Madjer, Časti i dobru zavičaja, Zagreb 1937., 338-362.

¹³⁷ HDA, Arhiv obitelji Drašković, Arhivum maius, Fasc. 14, br. 4; J. Adamček, n. dj., 83.

¹³⁸ Popisi, 27, 59, 94, 127.

¹³⁹ Popisi, 12.

¹⁴⁰ J. Buturac, n. dj., 75.

¹⁴¹ Popisi, 27.

¹⁴² Regesta 3933, D-XXI-109.

nje se 1512. i 1516. godine u vlasništvu Frodnohara.¹⁴³ Godine 1513. Sigismund Frodnohar je držao 51 porezni dim, a uz njega je vlasnikom posjeda bio literat Leonard koji je imao 17 poreznih dimova. Prema tome, došlo je do pada broja podložnika od 1507. godine.¹⁴⁴ Na bednjanskim posjedima je nakon 1513. došlo do naglog porasta broja podložnika što se vidi iz popisa poreznih dimova. Broj poreznih dimova koji je 1513. ukupno iznosio 68, porastao je 1517. godine na 124, a 1520. godine na čak 188 dimova, što govori o povećanom i intenzivnom naseljavanju bednjanskih posjeda od 1513. do 1520. godine. Godine 1517. Sigismund Frodnohar je držao 95, a 1520. godine 127 dimova dok je literat Leonard 1517. imao 29, a 1520. godine 61 porezni dim.¹⁴⁵

Posjed je 1579. došao u posjed obitelji Sekelj. Kada je 1613. godine umro Fridrih Sekelj, ugarski je palatin njegov posjed darovao velikašu Ivanu Kegleviću, a taj ga se požurio zauzeti, ali se ubrzo pokazalo da je palativnova darovnica bila neispravna. Ban Tomo Erdődy obavijestio je 1614. godine Ugarsku komoru da na velikobukovečkim posjedima (nazvanima po novom središtu Velikom Bukovcu) ima više kmetova nego što ih može darovati palatin, te da postoji i zakoniti nasljednik pokojnog Fridriha Sekelja - Franjo Sigismund. Kralj Matija II. je 1615. godine odredio da se Veliki Bukovec oduzme Kegleviću i preda Franji Sigismundu Sekelju. Kada je 1643. godine umro posljednji muški član obitelji Sekelj, Sigismund Fridrih, velikobukovečki posjed je zauzeo kraljevski fisk. Pokojnikova udovica Barbara Črnomeljska pokušala ga je prenijeti na svog zeta Petra Keglevića, ali nije u tome uspjela. Kralj Ferdinand III. darovao je 1643. godine Veliki Bukovec i pripadna sela grofu Ivanu Draškoviću, te se Petar Keglević iduće godine odrekao svojih prava. Draškovići su velikobukovečki posjed pretvorili u vlastelinstvo. Osim plemićke kurije u Velikom Bukovcu, njemu su pripadali podložnici u 7 sela i velika šuma Križančija. Ivan Drašković je 1680. godine dobio povelju da u Velikom Bukovcu može podignuti mitnicu. Draškovići su bili feudalni gospodari tih posjeda do 1848. godine.¹⁴⁶

Izgleda da je na između bednjanskog posjeda i rasinjskog vlastelinstva, kod šume Križančija, postojao manji posjed **Križničija** (*Krysnychicha*, *Crisnychya*) koji je bio pod upravom glogovničkih viteških redova. Križničija je 1507. godine imala 12 poreznih dimova, 1513. i 1517. broj je dimova bio 10, da bi 1520. pao na ukupno 9 (uz 4 siromaha).¹⁴⁷

¹⁴³ Regesta 4022, D-XXIII-72; Leveltari koezlemyenyek, III, Budapest 1926, 178.

¹⁴⁴ Popisi, 59.

¹⁴⁵ Popisi, 94, 127.

¹⁴⁶ J. Adamček, Ludbreg, str. 86, 92; Hrvatski biografski leksikon, knj. 3, Zagreb 1993., str. 576-599.

¹⁴⁷ Popisi, 27, 59, 94, 127.

Naselje Athak ili **Otok**, koje bi odgovaralo području današnjih naselja Mali i Veliki Otok u blizini sutoka Mure u Dravu držala je 1495. godine skupina manjih plemića: Matija Sekelj, literat Mihael, udovica Valentina Korenjskog i Benedikt Klobuk, a čitav je posjed imao 8 poreznih dimova.¹⁴⁸ Do godine 1507. posjed je zadržao broj poreznih dimova, izgleda da je pripojen posjedu Temerje, a vlasnikom je postao Andrija Budor.¹⁴⁹ Dio Otoka se 1513. godine sa 3 porezna dima spominje u vlasništvu plemića Zakličke, a do 1517. godine smanjuje se na 2 porezna dima i prelazi u vlasništvo Petra iz Filetinca, gdje ostaje i 1520. godine. Ostatak posjeda sa 6 poreznih dimova pripadao je 1513. godine u zajednički posjed Otok, Temerje i Komarnica u vlasništvu Ladislava Kizelića, kojega je broj poreznih dimova smanjen 1517. godine na ukupno 4, a 1520. na 3 dima.¹⁵⁰ Izgleda da se 1520. godine ti dijelovi posjeda nazivaju Donji i Gornji Otok.¹⁵¹

U Velikom i Malom Otoku početkom 17. stoljeća manje su posjede držali plemići Vinkovići, a godine 1629. dijelove je Velikog Otoka, Kutnjaka i Imbriovca kupio Juraj Balog. Većina kmetova u tim selima, te u Dubovici i Kapeli, pokupovao je 60-ih godina 17. stoljeća barun Nikola Makar. Ranije su u Malom Otoku bile 3 plemićke kurije obitelji Vinković sa 18 kmetova, dok su u Imbriovcu, uz ostale, imali svoje posjede plemići Bogači. Sredinom 17. stoljeća u Dubovici, Kapeli i Imbriovcu posjed su stekli plemići Vagići.¹⁵²

Selo i posjed **Kutnjak** odgovaraju današnjem istoimenom naselju između Legrada i Ludbrega. Kutnjak je 1495. godine brojio 12 poreznih dimova, od kojih je 6 posjedovao Ladislav Makalaj, 4 udovica Ivana literata, a 2 magistar Franjo, a godine 1507. posjed od 13 dimova drži sam magistar Franjo.¹⁵³ Zanimljivo je da je od 21. veljače do 24. prosinca 1512. godine u Kutnjaku ban i palatin Emerik de Peren pisao devetnaest svojih odluka.¹⁵⁴ Godine 1513. je u vlasništvu gospodina protonotara kojemu nije navedeno ime, a koji je posjedovao 10 dimova.¹⁵⁵ Četiri godine kasnije u Kutnjaku 14 poreznih dimova drži Ivan Vojković (Woykffy), a 2 Gašpar Britvić, da bi 1520. posjed imao 15 poreznih dimova u vlasništvu Ivana Vojkovića (Wojkffyja).¹⁵⁶

¹⁴⁸ Popisi, 12.

¹⁴⁹ Popisi, 27

¹⁵⁰ Popisi, 59-61, 94-96, 127-129.

¹⁵¹ Regesta, br. 4402, D-XX-29.

¹⁵² HDA, Blagajnik Kraljevine, Conscriptioes portarum, Prot. 4/V-b; KAZ, Acta loci credibilis, series I, Litt. B, br. 82.

¹⁵³ Popisi, 12, 27.

¹⁵⁴ Regesta, br. 3999; br. 4022-4037; br. 4039-4040.

¹⁵⁵ Popisi, 59.

¹⁵⁶ Popisi, 94, 127.

Srednjovjekovni posjed **Đelekovec** prvi se put spominje u jednom dokumentu iz 1332. godine,¹⁵⁷ a u kojem piše da je stariji naziv posjeda, a vjerojatno i sela Đelekovec bio Gardun. U drugoj polovici 13. stoljeća postoji plemić Gardun¹⁵⁸ i moguće je da je prvi naziv za selo došao od njega. Izgleda da je jedno od imena za Đelekovec bio i Getrinovec jer se 1615. spominje crkva “olim Getrinovicz nu(n)c (...) de Gielikovicz”.¹⁵⁹

U ispravi iz 1332. ne spominje se selo nego samo posjed Đelekovec. Prvi spomen sela (ville) Đelekovca (Gyelekewcz) je u ispravi pisanoj u Budimu 18. lipnja 1348. godine. Tada se spominje istoimeni posjed koji se nalazio u Križevačkoj županiji, “*possessionem Gyelekewch vocatam in comitatu de Keres*”. Isprava govori o tome da je kralj Ludovik Anžuvina objavio kako se je pred njim očitovao o mirazu dobivenom od udovice Nikole Gyeleta njezin suprug Ivan Lovrin od Kaniže (*de Kanysa*).¹⁶⁰

Kapela Blažene Djevice Marije u Đelekovcu spominje se 1333. Tada je tamo bio svećenik Pavao.¹⁶¹ Već 1334. godine, Đelekovec je zasigurno sjedište župe,¹⁶² a to je bio i 1501. godine, kada je župnik bio Stjepan.¹⁶³ Đelekovečka župa prestala je funkcionirati u vrijeme ratova s Osmanlijama najvjerojatnije još u prvoj polovici 16. stoljeća.

Đelekovec se kao posjed “Gelekouch” spominje 21. travnja 1349. u prijepisu isprave koju je 10. ožujka 1349. godine izdao ban Nikola u Zagrebu. Tada se spominju ljudi i kmetovi iz posjeda Đelekovec, čiji su vlasnici bili najvjerojatnije iz obitelji Bočkaj, Epoy (Opoy) sin Stjepana i Andrija. Dana 3. listopada 1349. došlo je do spora oko vlasništva nad Đelekovcem.¹⁶⁴ U jednoj ispravi čazmanskog kaptola 17. siječnja 1408. spominje se “*iobagiones Ade filii Nicolai de Gelelouch*”, odnosno Ade sin Nikole od Đelekovca.¹⁶⁵ U 16. stoljeću tamo je podignuta utvrda koja je početkom druge polovice 16. stoljeća spadala pod upravu vojnokrajiske

¹⁵⁷ Diplomatički zbornik kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, knj. 10, str. 20. Izgleda da je ista isprava i u: Arhiv HAZU, Regesti obitelji Oršić, I 32 d, str. 862.

¹⁵⁸ Npr., spominje se 1280. usp. V. Klaić, Povijest Hrvata, knj. 1, Zagreb 1988., str. 290., a postoji i spomen Grduna iz 1291. usp. N. Klaić, Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica 1987., str. 52.

¹⁵⁹ Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije (NAZ, KV), Prot. 4/IV, fol. 14.

¹⁶⁰ Diplomatički zbornik (Codex diplomaticus) kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, knj. 11., str. 468-469.

¹⁶¹ Diplomatički zbornik kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, knj. 10, str. 81.

¹⁶² J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine (1984.), str. 76.

¹⁶³ S. Razum, Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, Tkalčić, knj. 7, Zagreb 2003., str. 312.

¹⁶⁴ Mađarski državni arhiv, Budimpešta (dalje: MOL), DL 94076

¹⁶⁵ E. Laszowski, Podatci o Koprivnici u srednjem vijeku, Vjestnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva, god. 2, Zagreb 1900., str. 216.

Koprivničke kapetanije.¹⁶⁶ Ona je imala posebnu važnost jer je osiguravala riječne prijelaze preko rijeka Bednje i Drave.

Između Đelekovca i Imbriovca nalazio se **Brestovec**,¹⁶⁷ koji danas više ne postoji. Prvi spomen Brestovca je iz 1357. godine,¹⁶⁸ kada su, prema Ranku Pavlešu, sinovi Petra “de Brezthowch” prisutni kao kraljevi ljudi u sporu oko prijelaza na rijeci Dravi zvanog “Farkasrew”. Ranko Pavleš piše da su “Petrovi sinovi” mogli biti i iz udaljenijih krajeva jer ljudi koji su prisustvovali sporovima u kraljevo ime nisu morali biti iz susjedstva posjeda o kojima se sporilo. Ali 1435. godine¹⁶⁹ plemići “de Brezthowcz” spominju se „skupa sa plemićima iz Imbriovca, Otoka, Čanovca i Kutnjaka, dakle iz područja o kojem je ovdje riječ.”¹⁷⁰ Ovo razmišljanje u potpunosti podržavam.

Koprivnički franjevci su 13. kolovoza 1413. za potrebe svoga samostana kupili mlin u Brestovcu (“in Bresthovech”) od Elizabete, udovice koprivničkog gradskog suca Kušaka, Ilke i Lucije, njegove sestre.¹⁷¹ U jednom spisu od 21. studenoga 1431. spominje se Jakob Vajda “de Brezthowch”.¹⁷² Teško je reći da li se podatak odnosi na ovaj ili neki drugi Brestovec.

Pred čazmanskim kaptolom je 19. travnja 1439. bio sklopljen sporazum kojim Jakov, sin Tome “de Brezthowch” (od Brestovca) i sin mu Emerik odstupaju Katarini, udovici spomenutog Jakova “de Themerye”, kuriju i šest selišta na posjedima Filipovec i Ivanovec, a Elizabetu, Katarininu kćer i njenog muža Adama “de Budrouch” proglašava se nasljednicima.¹⁷³ Dana 7. kolovoza 1453. spominje se Emerik, sin Jakova “dicti Waywodda de Brezthowch”.¹⁷⁴

¹⁶⁶ M. Kruhek, Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb 1995., str. 263, 286, 337.

¹⁶⁷ Topografska karta 1:50 000; Kod srednjovjekovnog Brestovca treba biti oprezan jer se osim ovog kod Đelekovca, jedan Brestovec nalazio istočno od Koprivnice, u blizini današnjih Koprivničkih Bregi. R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevačko vlastelinstvo, Koprivnica 2001., str. 78, 219.

¹⁶⁸ MOL, DL 103295; R. Pavleš, Mali posjedi sjeverozapadnog dijela Komarničkog kotara, rukopis.

¹⁶⁹ MOL, DL 44073.; R. Pavleš, Mali posjedi sjeverozapadnog dijela Komarničkog kotara, rukopis.

¹⁷⁰ R. Pavleš, Mali posjedi sjeverozapadnog dijela Komarničkog kotara, rukopis.

¹⁷¹ Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije, knj. 5, str. 528.

¹⁷² Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije, knj. 6, str. 351.

¹⁷³ Arhiv HAZU, Regesta br. 1984, D-X-68; R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevačko vlastelinstvo, str. 114.

¹⁷⁴ Arhiv HAZU, Regesta br. 2245, D-XII-40. Moguće je da se ovaj podatak odnosi na Brestovec kod Temerja, u blizini današnjih naselja Štaglinec i Koprivnički Bregi. R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevačko vlastelinstvo, str. 114.

Kralju Matijašu Korvinu¹⁷⁵ u Budim su u veljači 1459. godine došli magister Blaž, sudac Stanislav i plemeniti Emerik “de Brezthowcz”, sva trojica “cives et inhabitatores civitatis nostre Kaproncza”. Cilj njihova posjeta je bio da im Matijaš potvrdi privilegije koje im je dao kralj Ludovik, a potvrdio kralj Žigmund.¹⁷⁶ Posebno je zanimljivo da se spominje Emerik od Brestovca koji je ujedno bio građanin ili stanovnik Koprivnice. On je vjerojatno bio plemić ili možda čak vlasnik Brestovca. Zanimljivo je da je vjerojatno imao koprivničko građansko pravo, a možda i nekretninu u Koprivnici. Moguće je pretpostaviti da je Emerik Brestovcem upravljao iz Koprivnice.

Brestovec su 1495. godine posjedovali neki Andrija (2 porezna dima) i Ladislav Luben (3 porezna dima).¹⁷⁷ Godine 1500. spominje se magister Franjo iz Brestovca.¹⁷⁸ Godine 1513. Brestovec posjeduje spomenuti Andrija s jednim dimom poreza,¹⁷⁹ a 1517. taj dim drži njegova udovica,¹⁸⁰ da bi 1520. Brestovec došao u vlasništvo nekog Akacija.¹⁸¹ Brestovec se nalazio istočno od sela Imbriovec (tj. zapadno od Đelekovca) i danas više ne postoji. Zasiurno je napušten u vremenima osmanskih pustošenja ovih krajeva. Na njega podsjeća jedino naziv polja između Imbriovca i Đelekovca.

Srednjovjekovni posjed **Emrihovec** odgovara današnjem selu Imbriovec.¹⁸² Sam naziv Emrihovec jedna je od varijanti naziva Imbriovec, poput naziva Jembrovec koji je kod naroda u govornoj funkciji. Objašnjenje njegovog naziva jasno je. On dolazi od sv. Emerika, narodski zvanog Imbro. Tamošnji župnik je 1495. godine posjedovao 1 dim poreza.¹⁸³ Sljedeći spomen župe Imbriovec u popisu je iz 1501. godine kada je bio spomenut župnik Pavao.¹⁸⁴

Godine 1507. godine vlasnici su Emrihovca Juraj Pučić i Andrija od Brestovca, koji posjeduju 7 poreznih dimova. Posjednici 3 dima Emrihovca 1513. godine

¹⁷⁵ O Matijašu Korvinu vidi: B. Grgin, Počeci rasapa, Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska, Zagreb 2002.

¹⁷⁶ E. Laszowski, Podatci, n. dj., 224; N. Klaić, Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica 1987., 126.

¹⁷⁷ J. Adamček, I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću (dalje: Popisi), Zagreb 1976., str. 12-13.

¹⁷⁸ K. Dočkal, n. dj., 149.

¹⁷⁹ Popisi, 59-61.

¹⁸⁰ Popisi, 94-96.

¹⁸¹ Popisi, 127.

¹⁸² A. Kancijan, n. dj., 250; G. Heller, Comitatus Varasdiensis, Muenchen 1977., 62.

¹⁸³ Popisi, 12-13.

¹⁸⁴ F. Rački, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, u: Starine, knj. 4, Zagreb 1872; J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, u: Starine, knj. 59, Zagreb 1984., str. 75.; S. Razum, Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, Tkalčić, knj. 7, Zagreb 2003., str. 312.

jesu: Margareta, Petar Bogačov i Juraj Horvat.¹⁸⁵ Emrihovec, odnosno Imbriovec spominje se 1518. godine u oporuci Petra Gervaša iz Grbaševca,¹⁸⁶ a 1520. i 1523. godine tu su plemić Vid Benković i Margareta udova Jurja Horvata.¹⁸⁷ U Emrihovcu je 1501. popisao župnik Pavao.¹⁸⁸

Katarina Bogač (*Catherina Bogach*), udovica Martina Perka (*vidua Martini Perko*) prodala je Jurju Balogu (*Balogh aliter Barbel*) 1629. dijelove posjeda u Imbriovcu i Malom Otoku.¹⁸⁹ Čini se da je Katarina Bogač Jurju Balogu prodala i dio posjeda Kutnjak. U drugoj polovici 17. stoljeća taj su posjed razdijelili njegovi nasljednici Mihael Rakičani (za kojeg se udala Barbara Balog), Juraj Keresztury (oženjen Dorotejom Balog) i Stjepan Balog.¹⁹⁰ Dio imbriovečkog posjeda ostao je vlasništvo obitelji Bogač. Eva, supruga Baltazara Orehovečkog (*Orehoczy*), ujedno kćer Ivana Bogača, te Ana, supruga Nikole Makara, inače kćeri Dore, sestre Ivana Bogača rješavale su pitanje nasljedstva dobara Ivana Bogača u Grbaševcu, Imbriovcu, Dubovici, Kapeli, Velikom i Malom Otoku, Bogačevu i Lukačevcu dana 7. svibnja 1650. godine.¹⁹¹ Sljedeće, 1651. godine, 23. veljače je Gašpar Budor podignuo parnicu u pogledu toga nasljedstva protiv Baltazara Orehovačkog i Nikole Makara.¹⁹² Spor za dobra Grbaševac, Imbriovec, Dubovica, Kapela, Veliki i Mali Otok (*Gerbasocz, Jamrihocz, Dubovicza, Kapella, Kis et Naghy Attak*) nastavio se 22. kolovoza 1652. godine, o čemu je raspravljano pod predsjedanjem bana Nikole Zrinskoga.¹⁹³ Nastavci toga spora vođeni su 1652.¹⁹⁴ i 1653. godine.¹⁹⁵ Zanimljivo je da je, u međuvremenu, 27. travnja 1651. zagrebački kaptol uveo Stjepana Bogača u dijelove posjeda Imbriovec, Gornji Otok i Čanovec (*Jemrihoucz, Folso Atak et Chianoucz*).¹⁹⁶ Vlasnik toga dijela posjeda je 1700. bio Mihael Bogač koji je stanovao u Imbriovcu,¹⁹⁷ gdje se vjerojatno nalazi-

¹⁸⁵ Popisi, 27-28, 59-61.

¹⁸⁶ Arhiv HAZU, br. 4332, D-XXIV-101.

¹⁸⁷ Arhiv HAZU, br. 4402, D-XX-29; br. 4418, D-XXV-38; br. 4422, D-XXV-41; br. 4535, D-XXVI-17.

¹⁸⁸ Arhiv HAZU, F. Brdarić, n. dj, 347-348.

¹⁸⁹ Arhiv HAZU, D.LVIII-87.

¹⁹⁰ J. Adamček, Ludbreg, str. 93.

¹⁹¹ Arhiv HAZU, D.LXVII-31.

¹⁹² Arhiv HAZU, D.LXVIII-30.

¹⁹³ Arhiv HAZU, D.LXIX-60.; D.LXIX-63.

¹⁹⁴ Arhiv HAZU, D.LXIX-78.

¹⁹⁵ Arhiv HAZU, D-LXX-63.; D-LXX-65.

¹⁹⁶ Arhiv HAZU, D.LXVIII-47.

¹⁹⁷ NAZ, KV, Prot. 91/III, str. 109. Plemić Mihael Bogač je 1733. bio zabilježen u Imbriovcu, gdje je istovremeno bio i plemić Mihael Perok. NAZ, KV, Prot. 94/VI, str. 218. Tada su u susjednom Velikom Otoku zabilježeni plemići Rakičani, Špoljarić i Oblačić, a postojao je i alodij Presekijanski. U Malom Otoku zapisani su plemići Vinković i Keglín.

la njegova kurija. Očito je da je osim ranije spomenutih bilo još suvlasnika imbriovečkog posjeda. Npr., Ivan Križanić i njegova supruga Ana Egidović su 15. lipnja 1653. u Imbriovcu imali kmetove Mihaela Sirotku i Ivana Mađera.¹⁹⁸ Dio posjeda Imbriovec istovremeno su posjedovali Nikola Makar i njegova supruga Ana, što se može vidjeti iz isprave od 21. studenoga 1653. godine.¹⁹⁹

Osim spomenutih srednjovjekovnih naselja na ovom su prostoru postojala još neka. **Gornji i Donji Vidak** najvjerojatnije bi odgovarali današnjem polju Vidak južno od Đelekovca. Kao Felsze Vydek i Also Vydek spominju se 1502. godine kao dio Rasinjskog vlastelinstva.²⁰⁰

U najnovijim istraživanjima Ranko Pavleš²⁰¹ je upozorio na još nekoliko nestalih srednjovjekovnih naselja na prostoru oko Đelekovca i Imbriovca. Upozorio je i na toponim **Lubenovec**, sjeverno od Đelekovca te s time povezo činjenicu da je Ladislav Lwben 1495. bio posjednik u Brestovcu.²⁰² Možda je moguće pretpostaviti da se na području današnjeg Lubenovca u srednjem vijeku nalazilo istoimeno naselje ili, kad bismo to isključili, da je taj prostor bio u vlasništvu srednjovjekovne obitelji Luben. Iduće poznato naselje je **Vrbinec** koji se spominje 1517. godine.²⁰³ On je najvjerojatnije identičan s današnjim istoimenim dijelom Đelekovca. No, Ranko Pavleš upozorava na postojanje naselja Vrbinec i na prostoru vlastelinstva Bednje (današnji prostor oko Svetog Petra Ludbreškog i Velikog Bukovca).²⁰⁴

S obzirom na osobine prirodno-zemljopisne osnove, kraj uz rijeku Bednju je tijekom srednjeg vijeka bio prvenstveno poljoprivredno područje što je utjecalo na strukturu i svakodnevicu stanovništva te fizionomiju naselja. Treba napomenuti da se većim dijelom poljoprivredni karakter toga područja zadržao do današnjice. Izuzetke čine gradska naselja (Lepoglava, Ivanec, Varaždinske Toplice, Ludbreg, te u srednjem vijeku još neka poput Kamenice i Trakoščana) koja su u usporedbi s ostalim gradovima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj relativno mala.

¹⁹⁸ Arhiv HAZU, D-LXX-25.

¹⁹⁹ Arhiv HAZU, D-LXX-63.

²⁰⁰ Arhiv HAZU, I d 32., Regesti Oršić, str. 817; R. Pavleš, *Osobine popisa župa, naselja i posjeda u Podravini do kraja XVI. stoljeća*, Podravina, vol. 2, br. 4, Koprivnica 2003., str. 99.

²⁰¹ R. Pavleš, *Rasinjsko vlastelinstvo*, rukopis, Koprivnica 2005.

²⁰² J. Adamček, I. Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, str. 12.

²⁰³ Arhiv HAZU, I d 32., Regesti Oršić, str. 820.; R. Pavleš, *Rasinjsko vlastelinstvo*, n. dj.

²⁰⁴ R. Pavleš, *Vlastelinstvo Bednja i posjed Kapela*, rukopis, Koprivnica 2005.

ON SOME SETTLEMENTS IN THE RIVER BEDNJA RIVER BASIN DURING
THE MIDDLE AGES AND AT THE BEGINNING OF THE EARLY NEW AGE

By Hrvoje Petrić, Koprivnica-Zagreb

Summary

On basis of published and unpublished sources, as well as literature, the author puts forth basic data on the beginning of several chosen settlements along the Bednja river – from its source (near today's Croatian/Slovenian border), to its mouth into the Drava River.

Key words: the River Bednja, the Middle Ages, history, the Hrvatsko zagorje, the Podravina